

Het dorp Haaksbergen groeide aan de oevers van de Buurserbeek, waar vroeger houthandelaren hun brood verdienden.

Foto: Henk Krooshof, Haaksbergen

In 1772 kocht Jan Jordaan het huis Het Witte Paard. In een schuur begon hij dat jaar met een handweverij. Het was de start van tweehonderd jaar textielindustrie.

Archief: Historische Kring Haaksbergen

Omstreeks 1900 was er nog volop huisnijverheid. Op de boerderij spinnen en weefden de boeren garens en stoffen, als het werk op het land stil lag.

Archief: E.J.H. Ooink, Haaksbergen

Heeren en Helden van Haaksbergen

Bron: <http://www.devalkenberg.nl/index.php?cat=boeken&pid=134>

Welke Nederlandse huisvrouw kende niet het merk Jorzolino? Het was de merknaam voor een brede collectie huishoudtextiel, van hoge kwaliteit, voor tafel en keuken, voor bad en voor bed. Het waren producten van de NV Koninklijke Textielfabrieken Jordaan-Ter Weeme uit Haaksbergen. In duizenden Nederlandse keukens hingen kleurige overhanddoeken, met bekende spreuken als opschrift: *Mijn keuken is mijn trots* en *Eigen haard is goud waard*. Een overhanddoek, tegenwoordig niet meer in zwang, bedekte de theedoek en handdoek die in gebruik waren. Ze waren gemaakt in Haaksbergen, bij Hatefa, de Haaksbergse Textielfabriek. Jarenlang kleepte het Haaksbergse confectiebedrijf EHCO-KLM het vliegende personeel van de luchtvaartmaatschappij. *De Heeren en Helden van Haaksbergen* beschrijft de geschiedenis van de textielindustrie in Haaksbergen. De Heeren van Haaksbergen waren de machtige textielfabrikanten, de Helden de opstandige arbeiders, de rode kapelaan Alfons Ariëns, de slachtoffers van de april-mei-staking in 1943 en een jonge geheim agent die stierf in Mauthausen. Zij zijn hoofdrolspelers in de geschiedenis van het unieke textieldorp Haaksbergen.

Haaksbergen is een bijzonder textieldorp in Twente. Eén textielfamilie, beheerste het leven in het dorp. De protestantse Jordaan zorgden voor werk voor de overwegend katholieke werknemers en waren de machtigste Heeren van Haaksbergen. In het boek plaatst Wim H. Nijhof de geschiedenis van de lokale textielindustrie tegen het decor van de Twentse textielwereld, de sociaal-maatschappelijke ontwikkelingen in deze regio en Nederland. De Heeren van Haaksbergen waren overigens niet de enige Heeren, want er kwamen meer textielfabrieken in het dorp. Ten Hoopen uit Neede startte een filiaal aan de Ten Hoopens Bleek in Haaksbergen, een ververij en blekerij die later werd uitgebreid tot een weverij. De Joodse slager Salomon Frankenhuis begon een fabriek waar hij afval van de katoenfabrieken verwerkte. Een bekend bedrijf werd EHCO KLM die werkkleding maakte voor het personeel van de Nederlandse luchtvaartonderneming en de drie wereldbekende letters aan haar naam mocht toevoegen. Op 22 september 1936 werd de Textielmaatschappij Haaksbergen NV opgericht. In 1949 kocht H.J.M. Overbeek 22 gebruikte weefgetouwen en begon met een partner een weverij in de timmerfabriek van zijn vader, onder de naam Hatefa, de Haaksbergse Textiel Fabriek.

SAMENVATTING VAN DE HOOFDSTUKKEN

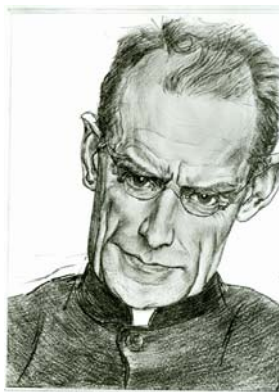
Hieronder volgt een korte samenvatting van de diverse hoofdstukken.

- Aan de oevers van de Buurserbeek groeide het dorp Haaksbergen. Toen de beek door een kanaal werd verbonden met Deventer, ontstond er een levendige houthandel. Maar de bossen rondom Haaksbergen en in het Duitse grensgebied waren in het begin van de achttiende eeuw leeg gekapt. De kooplieden moesten andere handelswaar zoeken. Het werd het linnen dat de boeren thuis spinnen en weefden, voor eigen gebruik en naderhand ook om te verkopen aan de zogenoemde reiders, de linnenhandelaren.
- De naamgever van het textielbedrijf Jordaan was Jost Henrich Jordan, een Duitse huursoldaat, die in Kampen Johanna Leferinck ontmoette, dochter van een linnenhandelaar uit Haaksbergen. Ze trouwden in 1739 en trokken naar Johanna's geboortedorp, waar Jost Henrich – die zich inmiddels als Jordaan had laten inschrijven – werk kreeg in de linnenhandel van zijn schoonvader.
- Zoon Jan Jordaan, geboren in 1740, werd de grondlegger van de textielindustrie in Haaksbergen. In 1772 kocht hij Het Witte Paard, één van de mooiste huizen van het dorp. Achter het huis bouwde hij een schuur voor een handweverij. Geleidelijk breidde hij zijn activiteiten uit.
- Jan's zoon Derk Jordaan was in 1853 met vijftig huiswevers in dienst de grootste fabriqueur in het dorp. Hij kocht in 1859 een stoommachine. Enkele jaren later begonnen Derk en zijn zoons Hendrik en Willem een stoomweverij. Op 14 april 1866 richtten Hendrik en Willem samen met hun jongste broer Frits de firma D. Jordaan & Zonen op.
- In 1857 kreeg Derk Jan ten Hoopen uit Neede de leiding van een filiaal van het bedrijf van zijn vader Arend Jan in Neede. Op de Ten Hoopens Bleek aan de Buurserbeek vestigde hij het tweede textielbedrijf in het dorp. In 1885 kwam er een derde textielonderneming, de fabriek van S. Frankenhuis & Zoon, waar katoenafval werd verwerkt.

De eerste textielfabriek in Haaksbergen: de weverij, blekerij en ververij van Jordaan, aan de oevers van de Buurserbeek. Deze foto is omstreeks 1900 gemaakt.

Archief: Historische Kring Haaksbergen

Jan Toorop, één van Nederlands grootste kunstenaars, maakte dit portret van de Enschedese priester Alfons Ariëns, die een vooraanstaande rol speelde in de sociale strijd in Twente. In Haaksbergen mislukte het experiment van de 'rode kapelaan': een productiecoöperatie van ontslagen arbeiders.

Archief: Historische Kring Haaksbergen

- Willem (Hendrik) Jordaan zag de grote voordelen van een spoorwegverbinding voor het dorp. Maar hij moest wel tot 1884 wachten voor hij zijn eerste treinreis kon beleven.
- De industrialisatie van de textielindustrie bracht groeiende tegenstellingen tussen de kapitalistische ondernemers en de arbeiders mee. In Haaksbergen hadden de Heeren weinig te duchten van opstandige werknemers.
- In 1894 botsten de Jordaans met hun arbeiders die meenden dat ze te lage lonen kregen uitbetaald, minder dan de textielarbeiders in Enschede. Een hoofdrolspeler was de jonge Enschedese kapelaan Alfons Ariëns, die de 39 door Jordaan ontslagen katholieken wilde helpen door een productiecoöperatie op te richten, waarin de arbeiders medezeggenschap kregen en meedeelden in de winst. Maar zijn experiment mislukte.
- Een ramp voor Haaksbergen was de grote brand die in de nacht van 4 op 5 mei 1898 de fabriekshallen en het Heerenkantoor van Jordaan in de as legde. Er werd in enkele maanden een nieuwe fabriek bij het station gebouwd en konden de vierhonderd medewerkers van Jordaan weer aan het werk.
- Het ging de textielbedrijven in Haaksbergen de eerste vijftien jaar van de twintigste eeuw voor de wind, zoals alle andere textielfabrieken in Twente. Jordaan had kort voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog 380 medewerkers in dienst, in de hallen kletterden 460 weefgetouwen.
- De oorlogsjaren betekenden voor alle textielbedrijven een terugval, vooral omdat er geen garens meer werden aangeleverd en de brandstoffen op raakten. Maar in het algemeen genomen kwamen de textielfabrieken deze oorlog zonder al te grote problemen door. Kort na de oorlog, in 1919, konden de Haaksbergse textielfabrieken weer voluit gaan draaien.
- Jordaan ontwikkelde zich in de volgende jaren voorspoedig. Het assortiment omvatte vooral huishoudtextiel.
- De grote textielstaking van 1923-1924 liet ook Haaksbergen niet onberoerd. In heel Oost-Nederland stonden begin 1924 22.000 arbeiders op straat, onder wie enige honderden in Haaksbergen.
- Mede door de nasleep van interne twisten in de directie kwam Jordaan & Zonen midden jaren twintig in financiële problemen. Daarom werd op 17 september 1926 een naamloze vennootschap opgericht, waarin de Enschedese ondernemer Ludwig van Heek van Van Heek & Co. in Enschede de voornaamste aandeelhouder werd.
- De crisisjaren, ingeluid op Zwarte Donderdag 24 oktober 1929, troffen ook de textielbedrijven in Haaksbergen. Door met succes goedkopere producten te ontwikkelen en op de markt te brengen, kon Jordaan de zware jaren gezond doorkomen. Dat gold ook voor Ten Hoopen die zelfs een nieuwe fabriek aan de Stationsstraat bouwde.
- In 1931-1932 beleefde Oost-Nederland weer een grote staking. Ook bij Jordaan en Ten Hoopen stonden de machines stil. In totaal staakten in Twente en de Achterhoek zo'n 16.000 arbeiders.
- De Tweede Wereldoorlog had ernstige consequenties voor de Nederlandse textielindustrie. Bij Jordaan stagneerde in 1943 de productie van huishoudartikelen vrijwel geheel.
- Twee ernstige gebeurtenissen markeerden in het dorp Haaksbergen de Tweede Wereldoorlog. De april-mei-staking van 1943 eiste het leven van acht arbeiders van Jordaan. Han Jordaan, zoon van directievoorzitter Gerhard Jordaan, stierf in het voorjaar van 1945 in Mauthausen aan dysenterie, nadat hij in het England Spiel gevangen was genomen door de Duitsers.
- Enige fabrikanten(zonen) waren gedurende enige tijd lid van de NSB en moesten zich daarvoor na de oorlog verantwoorden.
- Na de Tweede Wereldoorlog kreeg de textielindustrie in Twente het moeilijk. Daarom zochten fabrieken samenwerking. Twee Twentse bedrijven, de Koninklijke Stoomweverij in Nijverdal en Ten Cate in Almelo, besloten in 1952 tot een winstpoolingsovereenkomst. Nijverdal-Ten Cate werd in één klap de grootste textielcombinatie van Nederland, met 4.800 werknemers. 265.000 spinspinnen en 7.000 weefgetouwen.
- Op 1 januari 1961 ontstond de NV Koninklijke Textielfabrieken Jordaan-Ter Weeme.
- Op 28 mei 1962 kwam er een tweede textielconcern, de Koninklijke Nederlandse Textiel Unie (KNTU). Jordaan-Ter Weeme was één van de initiatiefnemers. Aan het einde van de jaren zestig kwamen de eerste signalen dat het slecht ging met de KNTU. In het voorjaar van 1972 zegde KNTU-voorzitter Juuk Scholten vierhonderd werknemers van Jordaan-Ter Weeme ontslag aan. Het betekende het einde van het familiebedrijf.
- Het was nog niet het einde van de textielindustrie in Haaksbergen, want Molkenboer-Ten Hoopen, ontstaan uit een door de KNTU opgelegde fusie, hield het nog vol tot de

herfst van 1992 toen ook voor dit bedrijf het doek viel.

- Haaksbergen was geen textieldorp meer. De fabrieksgebouwen werden gesloopt en maakten plaats voor eigentijdse nieuwbouw. Alleen Frankenhuis overleefde en ontwikkelde zich voorspoedig, tot een internationaal opererende onderneming met nog steeds een bloeiende vestiging in Haaksbergen.
- Het Textielmonument, in 1988 onthuld, houdt op een waardige, ingetogen en vooral herkenbare wijze de herinnering levend aan een industrie die twee eeuwen lang het leven in Haaksbergen beheerste.

De vermogende Enschedese textielfabrikant Ludwig van Heek redde midden jaren twintig van de vorige eeuw D. Jordaan & Zonen. Hij werd als grootaandeelhouder in de nieuwe NV president-commissaris en gaf met krachtige hand leiding aan het bedrijf.

Archief: Stichting Edwina van Heek

Op een gedenkplaat bij Huis Clingendael in Wassenaar staan de namen van twee Nederlandse verzetshelden, die hier in het voorjaar van 1942 werden verhoord door top-nazi's, onder wie Heinrich Himmler, Hans Albin Rauter en Arthur Seyss-Inquart. Han Jordaan, zoon van een directeur van D. Jordaan & Zonen, opgeleid voor het textielvak om zijn vader op te volgen, werd als geheim agent gepakt door de Duitsers en stierf een onmenselijke dood in Mauthausen. De andere verzetsheld was Pim Boellaard, gewestelijk commandant van de Ordedienst in Utrecht, over wie Jolande Withuis

Wim H. Nijhof, de auteur van het boek *Heeren en Helden van Haaksbergen*, en Jan Leppink, oud-adjunct-directeur van D. Jordaan & Zonen, de initiatiefnemer, die het speciale eerste boek in ontvangst mocht nemen.

[Bekijk hier het artikel Sparen voor theedoek 'Gouden greep' uit de Stentor van 5 november 2010](#)

haar bekroonde boek
Weest manlijk,zijt sterk
schreef.

In 1956 vierde D.
Jordaan & Zonen het
175-jarige bestaansfeest.
Alle personeelsleden
ontvingen een tafellaken
met een geborduurd
portret van het bedrijf. In
1972 moest het bedrijf
worden gesloten. Dit lot
trof in die jaren de
meeste Twentse
textiel fabrieken.

Op de plaats waar aan de
ene kant de fabriek van
Jordaan & Zonen en aan
de andere kant het bedrijf
van Ten Hoopen & Zoon
stond, houdt nu het
textielmonument Spoelen
de herinnering levend
aan tweehonderd jaar
textielnijverheid in
Haaksbergen.

